

ТВОРЧИСТЬ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Національна доктрина розвитку освіти вказує на необхідність підготовки кваліфікованих кадрів, здатних самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Сучасній школі потрібен керівник, який би міг постійно, послідовно й безперервно вдосконалювати зміст і засоби своєї професійної діяльності, стати взірцем високої духовної та педагогічної культури. Успішне вирішення цього завдання можливе за умови готовності керівника навчального закладу до самостійної роботи над собою, до усвідомленого й керованого ним професійного самовдосконалення.

У зв'язку з цим питання творчості керівника навчального закладу в процесі управління стає актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблемі дослідження педагогічної творчості та особливостям підготовки до неї майбутніх учителів приділяли увагу В. Кан-Калик, Н. Кічук, Л. Лузіна, М. Нікандров, С. Сисоєва та ін. Процес розвитку творчого потенціалу студентів під час навчально-пізнавальної діяльності досліджували С.Гасанов, П.Кравчук, В. Лисовська, О. Приходько та ін. Шляхи інтенсифікації професійної підготовки майбутніх вчителів до творчої педагогічної діяльності вивчали В. Андреев, Н. Гузій, Ю. Карпова та інші. Питання формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості порушували Н. Бружукова, З. Левчук, А. Линенко та ін. Проблему підготовки майбутніх вчителів до формування творчої особистості учня, розвитку його потенційних можливостей досліджували О. Кульчицька, В. Моляко, С. Сисоєва, Т. Сущенко та ін.

У розглянутих дослідженнях широко висвітлюється проблема підготовки майбутніх учителів до творчої діяльності, але недостатньо висвітлено творчість як прояв управлінської діяльності керівника навчального закладу.

Формулювання цілей статті... Саме тому метою статті є теоретичне обґрунтування сутності творчої діяльності керівника навчального закладу, етапів та ознак цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Творчість відіграє значну роль у діяльності керівника навчального закладу, вона спонукає його до постійного пошуку та створення нових методів управління, подолання стереотипів і шаблонів. В процесі творчої діяльності відбувається розвиток навчального закладу, виникнення нових структур, нового знання, нових способів діяльності.

Творчість – це сукупність особистісних якостей, що визначають і зумовлюють ставлення людини до світу і самої себе.

В узагальненій формі сутність творчості визначається як діяльність, що породжує якісно щось нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю, суспільно-історичною унікальністю.

Творчість окремої людини, так само як і керівника навчального закладу, може бути розглянута у двох аспектах:

- особистісному (сукупність особистісних якостей, які спонукають до самоактуалізації, самореалізації та самоствердження особистості в процесі реалізації творчих потенційних можливостей);
- діяльнісному (процес творчої діяльності, в якому народжуються якісно нові матеріальні та духовні цінності) [1].

Творча особистість – це, з одного боку, суб'єкт творчих соціальних відносин та свідомої творчої діяльності, а з іншого – причина творчої діяльності та соціально значимих дій, наявних у певному соціальному середовищі (освітнє середовище є частиною соціального). Творча діяльність людини виявляється у здатності людини до створення нового оригінального продукту пошуку нових засобів діяльності.

Головною ознакою творчої особистості вважаються її творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання.

Для творчої особистості характерні чітка спрямованість на творчість в органічній єдності з високим рівнем розвитку творчих якостей, що дозволяє їй досягти прогресивних, соціально і особистісно вагомих творчих результатів в одному або кількох видах діяльності.

Головним показником творчої особистості, її найсуттєвішою ознакою вважається наявність творчих здібностей, що розглядаються як індивідуально-психологічні здатності людини, котрі відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою для її успішного виконання. Творчі здібності не існують як специфічні утворення, є похідними від психофізичних якостей особистості та пов'язані зі спеціальними здібностями щодо певних творчих видів діяльності. Вони виявляються у створенні нових, оригінальних продуктів та пошуку нових засобів діяльності особистості.

Рівень розвитку творчих здібностей залежить:

- від якості наявних знань, умінь та навичок, та також ступеня їх об'єднання в єдине ціле;
- від природних задатків людини та якості вроджених нервових механізмів елементарної психічної діяльності;

- від більшого чи меншого "тренування" самих мозкових структур, які беруть участь у здійсненні пізнавальних та психофізіологічних процесів.

Сутність поняття "творча особистість" дає змогу встановити, що його доцільно розглядати як внутрішній вияв людської неповторності, індивідуальності, унікальності, таланту, непересічності, здатності до створення самої себе, до самосприяння як найголовнішої ознаки в ланцюгу "самостей", до самореалізації, самоздійснення, самовираження.

Особливості творчої особистості: високий інтелект, готовність до ризику, імпульсивність, незалежність думок та оцінок, критичне ставлення викладача до навчальних програм, працелюбність, схильність до гри, широта мислення – ціннісне ставлення до гумору, оригінальність [2].

Рівень творчого розвитку особистості розглядається в таких компонентах:

- самореалізація, самоосвіта, самоорганізація, самопізнання;
- інтелект (вербальні здібності, значеннєва пам'ять, аналітичне мислення);
- творчість (творча уява, образна пам'ять, акторське мистецтво, інтуїція).

Ефективність створення сприятливих умов для розвитку творчих якостей особистості значною мірою залежить від урахування основних закономірностей та етапів творчого процесу. У творчому процесі його етапи можуть перетинатись, бути окремими аспектами інших проблем, а деякі з них можуть бути відсутні взагалі.

Етапи творчого процесу (за Ю. Коложню):

1. Підготовка або орієнтація. Тут відбувається зосередження на минулому досвіді, концентрація особистості на проблемі.

2. Стадія фрустрації, яка за своєю природою є блокуючою для творчого процесу (творчі люди часто мають складний характер, тому, коли вони відчувають, що ось-ось з'явиться якась ідея, в них можуть виникати сильні негативні емоції, неспокій, інколи – відчуття приниженості або інші психоневротичні реакції. У таких умовах проблема може бути усунена або замінена сурогатною, тому людині потрібен відпочинок для того, щоб зняти емоційне блокування творчого процесу.

3. Інсайт (осяяння). Він характеризується непередбаченим потоком ідей. На ньому зникають невротичні симптоми, відбувається загострення реакції, піднесення емоцій та здібностей.

4. Перевірка, розробка та оцінка. Це надзвичайно важливий етап для людини, оскільки надає реалістичності задуму, допомагає переконатись у власних творчих силах та можливостях, зумовлює самозростання особистості.

Творча праця керівника навчального закладу передбачає внесення нового в процес праці, удосконалення дій і рухів, спрямованих на досягнення мети навчального закладу. Продукт творчої праці як суспільно корисний продукт впливає і на ставлення до праці, і на стосунки між людьми в її процесі. Розмежовуючи вкладені в нього творчі дії керівника, продукт праці сам спонукає до творчої діяльності.

Саме в творчій діяльності найбільш яскраво виступає те, що керівник повинен підкорити вільну гру своїх тяжень і сил зовнішній меті, продуктові власної праці. Творча праця, створюючи суспільно корисний продукт, разом із тим об'єктивно вносить у нього щось нове, оригінальне, властиве особистості.

Керівник навчального закладу поєднує в собі два види творчості: педагогічну й управлінську, що обумовлено виконанням двох видів діяльності – педагогічної й управлінської [3].

Ознаки педагогічної творчості керівника навчального закладу:

1. Регламентованість у часі та просторі. Керівник-учитель обмежений у часі кількістю годин, що приділяються на вивчення конкретної теми, розділу, обмежений аудиторним часом і т. ін. У ході заняття виникають передбачувані і не передбачувані ситуації, що вимагають кваліфікованого рішення.

2. Тривалість пошуків керівника-учителя. Результати діяльності втілюються в знаннях, уміннях, навичках, формах діяльності та оцінюються доволі відносно. Розвинені аналітичні, прогностичні, рефлексивні й інші здібності керівника-вчителя дозволяють на основі часткових результатів передбачати і прогнозувати результат його педагогічної діяльності.

3. Співтворчість керівника-учителя з учнями, колегами-вчителями в педагогічному процесі заснована на єдності мети педагогічної діяльності. Керівник-учитель як фахівець у певній галузі знань у навчально-виховному процесі демонструє своїм учням творче ставлення до педагогічної діяльності.

4. Залежність прояву творчого педагогічного потенціалу керівника-вчителя від методичного, технічного оснащення навчально-виховного процесу. Стандартне і нестандартне навчальне устаткування, технічне забезпечення, методична підготовка керівника-вчителя і психологічна готовність учнів до спільного пошуку характеризують специфіку педагогічної творчості.

5. Уміння керівника-вчителя керувати особистим емоційно-психічним станом. Викликати адекватну поведінку в діяльності учнів, здатність організувати спілкування з учнями як творчий процес, не придушуючи їхню ініціативу і винахідливість, створити умови для повного творчого самовираження та самореалізації.

Компонентами творчої діяльності є спрямованість на творчий пошук, суб'єктивне відкриття, матеріальне втілення задуму.

Риси творчої діяльності, які можуть проявлятися та закріплюватися у стійкій інтелектуальній якості особистості керівника: здатність бачити проблему; оригінальність мислення; діалектичність мислення; легкість асоціювання; гнучкість мислення – вільне переключення з однієї операції на іншу; антиконформізм – невідкорюваність загальноприйнятому погляду; легкість генерування ідей – чим більше ідей пропонує людина, тим вище вірогідність, що серед них будуть цінні; критичність мислення – контролююче ставлення до інформації, яка надходить (передчувати, яку ідею слід відкинути); здатність до оцінювання – вміння обирати одну з альтернатив перевірки; здатність до перенесення – механізм перенесення засвоєних зразків діяльності в нову ситуацію; готовність пам'яті.

Успіх діяльності керівника навчального закладу визначається творчим потенціалом, який включає в себе наявність умінь та навичок, здатність до дії (творчої чи руйнівної; продуктивної чи репродуктивної) і мірою їх реалізації у професійній діяльності та спілкуванні.

Творчий потенціал керівника навчального закладу являє собою можливість прояву творчих якостей та характеристик, що спонукають до якісної переробки творчих потенцій та збагачують їх психічними новоутвореннями, досвідом творчої діяльності, творчими здібностями. Природна здатність до творчості є неоднаковою в різних людей. Саме тому можна спостерігати такі явища, коли один керівник навчального закладу вносить творчий аспект у найбільш рутинну працю, а інший – рутину здійснює творчу за своїм характером професійну діяльність. Найважливішим показником вияву творчого потенціалу керівника і є те нове, що з'являється не тільки в результаті праці, пізнавальної діяльності, а й у самому її процесі, підходах, ставленні, засобах, методах тощо. У всій розмаїтості нового певною мірою виявляється творчий потенціал. Справжнє багатство, різнобічність творчого потенціалу й активності керівника навчального закладу повністю залежать від його творчих нововведень.

Керівник навчального закладу не завжди повною мірою осмислює потребу в творчості, усвідомлює свої творчі потенції, шляхи і способи їх реалізації. Його творчий потенціал може розкритися за надзвичайних обставин, коли відбуваються мобілізація сил і виявлення прихованих резервів, що реалізуються у творчості, вчинках, матеріальній і духовній діяльності. По суті, будь-яка творчість – це крок у невідоме, коли поряд з відкриттям, створенням нового в зовнішньому для людини світі не менше (а в деяких аспектах і більше) значення має виявлення нового в собі (власних можливостей) і з'ясування нового у своєму ціннісному ставленні до дійсності.

Творча активність керівника навчального закладу визначається ступенем пізнання ним власних творчих потенцій і повнотою їх використання в плануванні своєї діяльності і саморозвитку.

Активність керівника навчального закладу спирається на:

- позицію особистості за ставленням до обставин;
- властивість здійснювати вольові зусилля, робити вибір, приймати рішення і втілювати їх у життя;
- здатність до самоактуалізації, що виявляється в реалізації внутрішніх потенцій (цілей, задумів, намірів);
- здатність реалізувати засвоєні цінності, норми, правила відповідно до своїх переконань, планів, цілей.

Активність керівника повинна мати певну спрямованість. Саме ця спрямованість підносить активність до рівня діяльності. Професійна діяльність є соціальною формою вияву творчої активності керівника навчального закладу (немає творчості поза діяльністю, але є діяльність, позбавлена в певному розумінні творчого (сутнісного) змісту).

Активний стан особистості, в якому реалізується її творчий потенціал та здібності, пов'язується з такою здібністю суб'єкта творчої діяльності, як креативність. Креативність як цілісне багатокомпонентне утворення особистості складає стрижневий компонент управлінських здібностей і є провідним фактором успішності управлінської діяльності керівника навчального закладу.

Висновки... Таким чином, в узагальненій формі сутність творчості визначається як діяльність, що породжує якісно щось нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю, суспільно-історичною унікальністю.

Творчість керівника навчального закладу виявляється в особистісному та діяльнісному аспектах. Головною ознакою творчої особистості керівника вважаються творчі якості, тобто індивідуально-психологічні особливості, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання. Саме креативна особистість має внутрішні передумови, які забезпечують її творчу активність, тобто не стимульовану ззовні пошуково-перетворювальну діяльність, що і є основою діяльності керівника навчального закладу.

Література

1. Кривильова О. А. Підготовка майбутніх учителів до творчої діяльності : монографія / О. А. Кривильова. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 200 с.
2. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоєва – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.
3. Управління навчальним закладом : підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.Г. Немченко, О. Б. Голік, О. А. Кривильова, О. В. Лебідь. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 516 с.

Анотація

У статті розглядається проблема творчої діяльності учасників педагогічного процесу, а саме творчості керівника навчального закладу. Визначено сутність поняття "творчість керівника навчального

закладу", етапи й ознаки цього процесу. Зазначено компоненти творчої діяльності та її основні риси, взаємозв'язок творчого потенціалу та активності особистості.

Аннотація

В статье рассматривается проблема творческой деятельности участников педагогического процесса, а именно творчества руководителя учебного заведения. Определена сущность понятия "творчество руководителя учебного заведения", этапы и признаки этого процесса. Указано компоненты творческой деятельности и ее основные черты, взаимосвязь творческого потенциала и активности личности.

Summary

The article deals with the problem of the creative activity of the participants of educational process, namely creative director of the institution. The essence of the concept of "creative head of the institution," the stages and signs of this process. These components of creative activity and its main features, the relationship of creativity and activity of the individual.

Ключові слова: керівник навчального закладу, творчість, творча активність, творча діяльність, творчий потенціал.

Ключевые слова: руководитель учебного заведения, творчество, творческая активность, творческая деятельность, творческий потенциал.

Key words: head of school, art, creativity, creative work.

Подано до редакції 07.03.13.

УДК 37.026.9

©2013

Лазарєва Т.А.

СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗРОБКИ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ТЕХНОЛОГА

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах бурхливого розвитку науки, техніки та технології, особливо харчової галузі, актуальною темою досліджень є підготовка у вищих навчальних закладах майбутніх фахівців, спроможних творчо вирішувати проблеми та задачі виробничої галузі. В системі професійної підготовки інженера-технолога можна виділити наступні суперечності:

- між швидким темпом розвитку галузі та неспроможністю одночасного відображення інновацій у процесі професійної підготовки;
- між вимогами керівників виробництва до творчого рівня підготовки фахівців та недостатнім рівнем підготовки випускників ВНЗ до творчої діяльності;
- між значними досягненнями психологів щодо визначення структури творчої особистості та інертністю використання досягнень вчених у системі професійної підготовки фахівців.

Розв'язати ці суперечності можна у разі теоретичного обґрунтування та розробки системи професійної підготовки майбутніх фахівців на основі вивчення структури творчої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз та визначення структури особистості проводять у своїх працях вчені Б.Г.Ананьєв, А.Г.Асмолов, Л.С.Виготський, О.Г.Ковальов, Г.С.Костюк, О.М.Леонтєв, В.Ф.Моргун, В.С.Мерлін, В.М.М'ясищев, А.В.Петровський, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, Т.В.Слотіна та ін. Дослідження щодо формування творчої особистості проводили вчені Д.Б.Богоявленська, Т.В.Кудрявцев, А.Н.Лук, А.М.Матюшкін, В.А.Моляко, Я.А.Пономарьов, В.В.Рибалка, М.Л.Смульсон та ін. Проблема професійної підготовки фахівців до творчої діяльності присвячені праці Г.С.Альтшуллера, В.І.Андрєєва, Г.Буша, А.А.Гіна, В.М.Зайончика, М.М.Зіновкіної, М.Мюллера, С.О.Сисоєвої, Н.Ф.Тализіної, Н.Г.Хохлова та ін. Але недостатньо розробленою і конкретизованою залишається структура творчої особистості фахівця харчової галузі.

Формулювання цілей статті... Метою дослідження є розробка структури творчої особистості для системи професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів харчової галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження... Для побудови структури творчої особистості фахівця харчової галузі спочатку проведемо аналіз загальної структури особистості та визначимо її основні складові.

Поняття особистості розглядається вченими з різних позицій. Л.С.Виготський, О.М.Леонтєв, В.І.Слободчиков та Є.І.Ісаєв підкреслюють соціальну значущість особистості та її становлення у процесі суспільно-історичного розвитку [1; 4; 7; 10]. С.Л.Рубінштейн характеризує особистість як сукупність внутрішніх умов, через які переломлюються усі зовнішні впливи на людину [9]. У тлумаченнях К.К.Платонова та А.В.Петровського особистістю є людина як носій свідомості та самосвідомості [4, с. 6]. А.В.Петровський та В.В.Рибалка підкреслюють вплив предметної та свідомої діяльності у становленні особистості [4, с. 8]. Лаконічним та змістовним є визначення поняття особистості, що запропоновано Гордоном Оллпортом. Він зазначає, що особистість являє собою внутрішню динамічну організацію психофізіологічних систем, яка формує патерни поведінки, мислення та емоцій, характерні для певної людини [4].